

A Comparative Analysis of the Iran-Iraq War (1980-1988) and the 12-Day Iran-Israel War (2025)

Seyyed Yahya Safavi^{1*}

¹ Professor in Political Geography, Imam Hossein University, Tehran, Iran

Received: 20 February 2025 Accepted: 1 April 2025

Abstract

This study employs a comparative analytical approach within the framework of security and war studies to examine two major conflicts involving the Islamic Republic of Iran: The Iran–Iraq War (1980–1988) and the 12-day war between Iran and Israel (2025). The study aimed to analyze the transformation in the nature of military conflicts, assess the strategic calculations of the involved actors, and evaluate the implications of these wars for Iran’s national security and geopolitical position. The findings indicate that both conflicts emerged from deep-seated political, ideological, and security tensions, and that the aggressors initiated hostilities due to miscalculations about Iran’s internal cohesion and deterrence capacity. In both cases, these assumptions proved inaccurate, resulting in the failure to achieve strategic objectives. A key finding of the study is the decisive role of political–religious leadership in crisis management, the preservation of social cohesion, and the effective coordination between military power and diplomacy. From a comparative perspective, the Iran–Iraq War represents a protracted, conventional, and attritional conflict characterized by extensive ground operations and high human casualties. In contrast, the twelve-day war reflects a contemporary model of short-duration warfare centered on active deterrence, advanced military technologies, long-range missile operations, and cyber and hybrid warfare, with no direct ground engagement. The study argues that the development of indigenous defense capabilities, reduced external dependency, and the effective integration of hard and soft power significantly constrained the scope of the conflict and imposed strategic costs on the adversary. Overall, the study concludes that national cohesion and effective leadership, as core components of national power, played a critical role in threat containment and in consolidating Iran’s strategic position within the regional security environment.

Keywords: Iran-Iraq War, 12-Day War, Leadership, National Cohesion, National Security.

* **Corresponding Author:** Seyyed Yahya Safavi

Address: Professor in Political Geography, Imam Hossein University, Tehran, Iran.

E-mail: yahyasafavi@gmail.com

بررسی تطبیقی جنگ ایران و عراق (۱۳۶۷-۱۳۵۹) و جنگ ۱۲ روزه ایران و اسرائیل (۱۴۰۴)

سیدیحیی صفوی^{*۱}

^۱استاد جغرافیای سیاسی، دانشگاه امام حسین (ع)، تهران، ایران

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۱۲/۰۲ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۱/۱۲

چکیده

این مطالعه با بهره‌گیری از روش تحلیل تطبیقی و در چارچوب مطالعات امنیت و جنگ، به بررسی دو منازعه مهم جمهوری اسلامی ایران، یعنی جنگ ایران و عراق (۱۳۶۷-۱۳۵۹) و جنگ دوازده‌روزه ایران و رژیم اسرائیل (۱۴۰۴) می‌پردازد. هدف پژوهش، تحلیل تحول در ماهیت منازعات نظامی، ارزیابی راهبردهای بازیگران درگیر و بررسی پیامدهای این دو جنگ بر امنیت ملی و موقعیت ژئوپلیتیکی ایران است. یافته‌ها نشان می‌دهد که هر دو جنگ در بستر تنش‌های سیاسی، ایدئولوژیک و امنیتی شکل گرفته و متجاوزان با اتکاء به برآورد نادرست از توان داخلی و ظرفیت بازدارندگی ایران، به استفاده از زور متوسل شده‌اند؛ امری که در نهایت به ناکامی آن‌ها در تحقق اهداف راهبردی انجامیده است. در هر دو منازعه، رهبری سیاسی و دینی نقش تعیین‌کننده‌ای در مدیریت بحران، حفظ انسجام اجتماعی و ایجاد هم‌افزایی میان قدرت نظامی و دیپلماسی ایفا کرده است. از منظر تطبیقی، جنگ ایران و عراق نمونه‌ای از یک جنگ کلاسیک و فرسایشی با درگیری‌های زمینی گسترده و تلفات انسانی بالا محسوب می‌شود، در حالی که جنگ دوازده‌روزه نمایانگر الگوی نوینی از منازعات کوتاه‌مدت مبتنی بر بازدارندگی فعال، فناوری‌های پیشرفته نظامی، جنگ موشکی دوربرد و عملیات سایبری و ترکیبی است. این مطالعه استدلال می‌کند که ارتقای توان بومی دفاعی، کاهش وابستگی خارجی و تلفیق مؤثر قدرت سخت و نرم، موجب محدودسازی دامنه درگیری و تحمیل هزینه‌های راهبردی به طرف متخاصم شده است. در مجموع، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که انسجام ملی و رهبری کارآمد، به‌عنوان مؤلفه‌های بنیادین قدرت ملی، نقش کلیدی در مهار تهدیدات و تثبیت جایگاه راهبردی جمهوری اسلامی ایران در محیط امنیتی منطقه‌ای ایفا کرده‌اند.

کلیدواژه‌ها: جنگ ایران و عراق، جنگ دوازده روزه، رهبری، انسجام ملی، امنیت ملی.

* نویسنده مسئول: سیدیحیی صفوی

آدرس: استاد جغرافیای سیاسی، دانشگاه امام حسین (ع)، تهران، ایران.

ایمیل: yahyasafavi@gmail.com

مقدمه

انسان‌ها پیوسته در حال مقایسه پدیده‌های مختلف با یکدیگر هستند. انسان حتی به کمک مقایسه خود با دیگر موجودات و کشف شباهت‌ها و تفاوت‌ها، به شناخت خود دست یافته است. لذا از تحلیل مقایسه‌ای به عنوان یکی از روش‌های تحلیل سیاسی استفاده شده است. در این روش، شناخت پدیده‌ها از طریق کشف شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها با یکدیگر، بنیان روش تحلیل مقایسه‌ای محسوب می‌شود (۱).

با این مقدمه کوتاه، در این ویژه‌نامه که به مناسبت هفته دفاع مقدس تهیه شده است، بنا داریم جنگ ایران و عراق (۱۳۶۷-۱۳۵۹) و جنگ ۱۲ روزه ایران و اسرائیل (۱۴۰۴) را از نظر تفاوت‌ها و شباهت‌ها، که نشان‌دهنده تغییرات عمیق در بازی جهانی، سیاست منطقه‌ای، نوع درگیری و نقش ایران در خاورمیانه است، مورد بررسی و ارزیابی قراردهیم تا شاید بتوانیم گامی در راستای جهاد تبیین و روایت فتح دفاع مقدس ملت ایران برداریم.

البته با توجه به گستردگی ابعاد این جنگ‌ها، مجال برای پرداختن به همه آن‌ها فراهم نیست، ولی در حد بضاعت و برای استفاده صاحبان سخن این محتوا تهیه و تقدیم می‌گردد.

شباهت‌های عمده

پیش‌زمینه تنش‌های سیاسی و ایدئولوژیک

- هر دو جنگ دارای ریشه در تنش‌های سیاسی، ایدئولوژیک و امنیتی عمیق بوده‌اند.
- در جنگ هشت ساله ایران و عراق: اختلافات مرزی، رقابت قدرت و تلاش صدام برای ژاندارمی منطقه به‌عنوان سردار قادسیه و کشورگشایی و ... عامل اصلی جنگ بود.
- در جنگ ۱۲ روزه: تقابل تاریخی اسرائیل با ایران از زمان کشتار ۷۰ هزار نفری ایرانیان در زمان خشایار شاه توسط یهود و برگزاری جشن پوریم و تقابل یهود با اسلام، پیش از تولد حضرت رسول اکرم (ص) و تداوم کینه یهودیت با اسلام در دشمنی و توطئه علیه تشیع به ویژه با آغاز نهضت اسلامی توسط امام خمینی (ره) بود. این دشمنی با نهضت اسلامی و انقلابی مردمی ایران با تأسیس و آموزش ساواک توسط سازمان موساد ادامه یافت و با بیداری اسلامی و حمایت جمهوری اسلامی ایران از مبارزان فلسطینی، گروه شبه نظامی حزب‌الله لبنان، جنبش مقاومت حماس و نفوذ منطقه‌ای و تشکیل جبهه مقاومت از یک سو و از سوی دیگر ادعای رژیم برای تلاش ایران نسبت به دستیابی به بمب اتم در مجامع بین‌المللی و حقوقی به اوج خود رسید. همین عوامل را می‌توان به عنوان بهانه‌های رژیم برای آغاز جنگ تحمیلی ۱۲ روزه به حساب آورد.

اهداف دشمن از تجاوز

- در هر دو درگیری، اهداف دشمن از تجاوز به جمهوری اسلامی ایران، در موارد زیر خلاصه می‌شود:

الف) تسلیم ایران

ب) تجزیه ایران

ج) تغییر نظام ایران

- از این رو یک قاعده کلی در مشخص کردن پیروز نبرد وجود دارد و آن رسیدن و تحقق اهداف است.
- در هر دو جنگ یادشده، متخاصم به اهداف خود نرسید و از این رو مجبور به پذیرش آتش‌بس شد.

چگونگی تجاوز

- در هر دو جنگ، عنصر غافل‌گیری، نقش برجسته‌ای در شروع جنگ دارد و تنها تفاوت آن در نوع غافلگیری بوده است.
- در دفاع مقدس ۸ ساله، رژیم بعث عراق با هدف قرار دادن فرودگاه مهرآباد تهران و برخی شهرهای بزرگ دیگر، در روز ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ جنگ را آغاز نمود و در دفاع مقدس ۱۲ روزه نیز دشمن صهیونی با استفاده از تاکتیک غافلگیری، اقدام به ترور جمعی از فرماندهان ارشد نظام و دانشمندان هسته‌ای و به شهادت رساندن بخشی از مردم عزیزمان نمود.

پیش‌فرض‌های منجر به توهم پیروزی

- در هر دو جنگ، تجاوزکننده با پیش‌فرض‌هایی که توهم پیروزی را در او ایجاد کرده بود، حمله را آغاز نموده است.
- در جنگ هشت ساله، حاکم حزب بعث عراق (صدام) با پیش‌فرض‌های زیر در تاریخ ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ تهاجم سراسری خود را به مرزهای جمهوری اسلامی آغاز کرد:
 - نوپا بودن انقلاب اسلامی و نداشتن توانایی مقابله با ارتش بعث عراق؛
 - اختلافات مرزی و فعال بودن گروهک‌های تجزیه طلب در کردستان، خوزستان، ترکمن صحرا، بلوچستان و ...؛
 - فرار و یا اعدام تعدادی از فرماندهان ارشد ارتش در ایران در دوران انقلاب اسلامی و ضعف بنیه دفاعی ارتش؛
 - تازه تأسیس بودن سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و عدم تشکیلات و تجهیزات لازم برای دفاع؛
 - پشتیبانی کامل بلوک غرب و شرق برای نابودی انقلاب اسلامی ایران؛
- از این رو صدام حسین رئیس‌جمهور دولت بعث عراق تنها چند روز پس از حمله در جمع خبرنگاران، مابقی مصاحبه را به یک هفته بعد در تهران حواله کرد، چرا که عوامل یادشده این توهم پیروزی را در او ایجاد کرده بود که یک هفته‌ای تهران را فتح می‌کند.
- در خصوص جنگ تحمیلی ۱۲ روزه نیز باید گفت؛ پارادایم اصلی دشمن «ایران ضعیف» بود.
 - نتایج نخست‌وزیر رژیم صهیونیستی با پیش‌فرض‌های زیر تجاوز به ایران را آغاز کرد:
 - ایران بدون درآمد: ایران به دلیل درآمد کم ناشی از تحریم‌ها و مشکلات در فروش نفت دچار مشکل اقتصادی است. لذا

نیروی دریایی آمریکا را برای فشار به جمهوری اسلامی ایران به نبرد خلیج فارس و جنگ نفت کش‌ها فرستاد و به جزایر جمهوری اسلامی تجاوز کرد، در جنگ تحمیلی ۱۲ روزه نیز دولت دونالد ترامپ با هدف قرار دادن تأسیسات هسته‌ای فردو، نطنز و اصفهان عملاً با هدف حمایت و پشتیبانی از رژیم صهیونی به جنگ ورود مستقیم پیدا کرد.

نقش مدیریت و فرماندهی امامین انقلاب در انسجام

ملی

در هر دو جنگ، نقش مدیریت امامین انقلاب اسلامی بی‌بدیل است. در دفاع مقدس ۸ ساله، امام خمینی (ره) با هدایت‌های الهی خود، با وجود مشکلات عدیده‌ای چون: ترورها، تجزیه طلبی‌ها، اختلافات داخلی و ... مدیریت جنگ را به منصف ظهور رساند (۳). این وضعیت در جنگ تحمیلی ۱۲ روزه نیز با مدیریت مقام معظم رهبری و بازسازی ساختار قدرت و جایگزینی فرماندهان عالی نظامی، توانست پیام قدرت به طرف مقابل داده و جمهوری اسلامی را در نهایت با برتری حملات موشکی، پیروز میدان نماید. معظم له در سه پیام تصویری خود خطاب به ملت ایران، ضمن ایجاد روحیه و امید به ملت ایران این وعده را دادند که رژیم اشتباه بزرگی کرد و عواقب آن او را بیچاره خواهد کرد. آیت الله العظمی خامنه‌ای در پیام سوم خود در تحلیلی فرمودند: «رژیم صهیونیستی با آن همه هیاهو و با آن همه ادعاه زیر ضربات جمهوری اسلامی تقریباً از پا در آمد و له شد».

رهبری وحدت بخش با مدیریت با صلابت نیروهای مسلح، انتصاب سریع فرماندهان، پیام بشارت‌دهنده مبنی بر عدم تسلیم، وعده بیچاره کردن رژیم صهیونیستی و پاسخ فوری و به هنگام قوی به دشمن تجاوزگر، تأکید بر دال مرکزی ایران (از ایران بخوان) را می‌توان از عوامل این نقش برجسته در ایجاد انسجام ملی دانست.

انسجام ملی مردم در حمایت از نظام

یکی از عوامل مهم در پیروزی نظام اسلامی در دوران هشت سال دفاع مقدس، حضور ملت پشت سر رهبری و حضور در میدان بود. بر اساس تحلیل بسیاری از کارشناسان نظامی و سیاسی، اگر مردم و بسیج مردمی نبود، دفاع مقدس هشت ساله به پیروزی نمی‌انجامید.

این مسئله در دفاع مقدس ۱۲ روزه نیز به وضوح دیده می‌شود. به طوری که یکی از پیش فرض‌های تئانی‌ها برای حمله به جمهوری اسلامی ایران، توهّم همراهی مردم ایران با این تجاوزگری بود. اغتشاشات ۱۴۰۱ و ظهور جنبش زن، زندگی، آزادی، که حاصل بیش از بیست سال تهاجم فرهنگی دشمن بود، این امید را در دل دشمن به وجود آورده بود که می‌توان با استفاده از اختلافات و دوقطبی‌های اجتماعی و ...، گسل‌های دیگر را فعال و فروپاشی ایران را از درون شاهد بود. اما هوشیاری و بصیرت مردم ایران مانع این کار شد.

ایران بدون درآمد بدون هیچ مقاومتی تسلیم خواهد بود.

○ ایران بدون مردم: ایران به دلیل فاصله گذاری بین امام و امت در جنگ شناختی، ایرانی بدون مردم است. لذا جمهوری اسلامی و رهبری بدون پشتیبانی مردم قرار دارد و ظرف سه روز متلاشی خواهد شد.

○ ایران بدون نفوذ منطقه‌ای: ایران به دلیل از دست دادن سوریه، نفوذ منطقه‌ای خود را از دست داده است. حزب الله لبنان و حماس در فشار سیاسی از ناحیه بین‌الملل و دولت‌های داخلی قرار گرفته‌اند، لذا شکست ایران بدون جبهه مقاومت، سهل‌الوصول خواهد بود.

○ ایران غیرمنسجم: دشمنان انقلاب اسلامی سال‌ها بود که با جنگ شناختی خود تلاش نمودند دوقطبی‌ها و اختلافات را بین مردم و مسئولان کشور در زمینه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... هر روز بیشتر و بیشتر نمایند. از این رهگذار وقوع فتنه‌هایی همچون: فتنه ۸۸، ناآرامی‌های سال ۹۶ و ۹۸ و اغتشاشات ۱۴۰۱ با عنوان جنبش زن، زندگی، آزادی، این پیام را به دشمن داد که ایران، دچار انشقاق اجتماعی است. دوقطبی‌ها در ایران موج می‌زند و فشار اقتصادی موجب کم شدن تاب‌آوری آنان گردیده است و لذا این زمان بهترین زمان برای حمله به ایران و براندازی نظام جمهوری اسلامی ایران ارزیابی شد.

● این پیش فرض‌ها توسط حاکمان رژیم صهیونی، آنان را به توهّم پیروزی رسانده و مجاب به حمله کرد. با این حال به نظر می‌رسد در جنگ تحمیلی هشت ساله، صدام حسین رئیس‌جمهور دیکتاتور عراق، ابعاد قدرت نرم ایران به ویژه باور و عشق ایرانیان به ولایت و رهبری امام راحل(ره) را محاسبه نکرده بود و تئانی‌هاو نخست وزیر جنایت‌کار رژیم صهیونیستی نیز امداد و نصرت الهی در مقلب القلوب ملت ایران و همچنین تدبیر رهبری معظم انقلاب را محاسبه نکرده بود. لذا هر دو با شکست روبرو شدند و نتوانستند به اهداف خود برسند (۲).

دخالت مستقیم آمریکا و برخی کشورها در حمایت

از متجاوز

● هر دو جنگ، باعث تشدید تنش در خاورمیانه و دخالت قدرت‌های جهانی (آمریکا، روسیه، اتحادیه اروپا) شد.

● در دفاع مقدس ۸ ساله، بیش از ۳۰ کشور جهان و ابرقدرت‌های شرق و غرب در برابر استقلال طلبی ملت ایران ایستادند و از حکومت بعث عراق که متجاوز بود حمایت و پشتیبانی اطلاعاتی و مالی و لجستیکی کردند. این وضعیت در جنگ تحمیلی ۱۲ روزه نیز با محوریت رژیم صهیونیستی و پشتیبانی ناتو و با رهبری و دخالت مستقیم آمریکا ادامه پیدا کرد.

● اگر دولت آمریکا در دوران ریاست جمهوری رونالد ریگان،

امنیت که به نفع عراق بود، جلوگیری کند. حضور شهید رجایی و آیت الله خامنه‌ای در اجلاس سالانه سازمان ملل و نطق‌های آتشین در محکوم کردن رژیم عراق در تجاوزگری به ایران و رایزنی‌های دیپلماتیک برای اتمام جنگ و ... از جمله تلاش‌های دیپلماسی در دفاع مقدس ۸ ساله می‌باشد.

در دفاع مقدس ۱۲ روزه نیز ایران با دیپلماسی هوشمندانه، از طریق مذاکرات و ارتباطات منطقه‌ای و بین‌المللی، توانست حمایت‌های آشکار و پنهان از رژیم صهیونیستی را تا حدی خنثی کند و مشروعیت پاسخ خود را در سطح بین‌المللی تثبیت نماید. ارسال نامه‌های اعتراضی به سازمان ملل و آژانس انرژی اتمی، دیدار با سفرای خارجی و تأکید بر حق دفاع مشروع ایران و هشدار درباره بی‌عملی جامعه جهانی، سفر به ژنو در میانه جنگ و ... از جمله اقدامات دستگاه دیپلماسی در جنگ ۱۲ روزه بود.

اینگونه بود که پس از حملات تجاوزکارانه رژیم صهیونیستی علیه جمهوری اسلامی ایران، موجی از محکومیت‌های بین‌المللی از سوی کشورهای مختلف منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در قالب تماس‌های تلفنی با وزیر امور خارجه کشورمان صورت گرفت. وزرای امور خارجه عربستان سعودی، مصر، اردن، قطر، کویت، امارات متحده عربی، عراق، پاکستان، روسیه، چین، آذربایجان، ارمنستان، حکومت سرپرست افغانستان، دبیر کل سازمان همکاری خلیج فارس، الجزایر و رئیس اقلیم کردستان عراق ضمن محکوم کردن شدید این تجاوز، آن را نقض آشکار حاکمیت ملی ایران و منشور ملل متحد دانسته و بر لزوم حفظ ثبات منطقه تأکید کردند. وزرای خارجه هند، قبرس، استرالیا، کانادا، اسپانیا، فرانسه، ژاپن، انگلیس، ایتالیا، لهستان، مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا و دبیر کل سازمان ملل متحد نیز در تماس‌هایی جداگانه، ضمن ابراز تأسف و نگرانی از تشدید تنش‌ها، خواستار حل و فصل بحران از مسیر دیپلماسی شدند. در این تماس‌ها، دکتر عراقچی وزیر امور خارجه با اشاره به شهادت فرماندهان نظامی، دانشمندان و شهروندان بی‌گناه، خواستار محکومیت صریح این اقدام جنایتکارانه از سوی جامعه بین‌الملل شد و از کشورها خواست در برابر این نقض آشکار حقوق بین‌الملل سکوت نکنند.

دیپلماسی فعال ایران با تماس‌های گسترده کشورهای منطقه‌ای و جهانی با وزیر امور خارجه کشورمان، توانست اجماع محکومیت بین‌المللی را علیه تجاوز اسرائیل شکل دهد. این همبستگی ویژه در جهان عرب و واکنش مثبت برخی کشورهای غربی نشان‌دهنده توانمندی ایران در تلفیق قدرت نظامی و دیپلماسی برای حفظ امنیت و ارتقای جایگاه منطقه‌ای‌اش است؛ امری که فشار بر اسرائیل را در عرصه بین‌المللی افزایش می‌دهد و زمینه تقویت موقعیت ایران در معادلات منطقه‌ای را فراهم می‌کند.

در جریان ۱۲ روز جنگ تحمیلی رژیم صهیونیستی علیه جمهوری اسلامی ایران، دستگاه دیپلماسی کشور با حضور فعال، منسجم و هم‌راستا با میدان، نقش آفرینی مؤثری در صحنه بین

به طوری که نشریه آمریکایی فارین پالیسی در ارزیابی مهم‌ترین اثر جنگ ۱۲ روزه می‌نویسد: «مهم‌ترین و ماندگارترین اثر جنگ ۱۲ روزه تغییر دیدگاه جوانانی است که بعد از انقلاب و در دنیای اینترنت و اثرگذاری رسانه‌های غربی به دنیا آمده‌اند و در این سال‌ها از باورهای جمهوری اسلامی فاصله گرفتند. اما این نسل پس از جنگ رژیم صهیونی علیه جمهوری اسلامی نسبت به غرب تجدیدنظر کرده و به گفتمان مقاومت ایمان آورده و می‌گویند: باید برنامه موشکی، نیروهای منطقه‌ای و گفتمان مقاومت را قوی‌تر کرد تا ایران، مستقل و مقتدر باقی بماند» (۴).

از این رو یکی از مؤلفه‌های مهم پیروزی در جنگ ۱۲ روزه با رژیم جعلی صهیونیستی، انسجام ملی شکل گرفته در کشور بود. لذا بایستی بصیرت و هوشیاری به خرج داد و کسانی که دنبال برهم زدن انسجام ملی هستند را رسوا نمود و نگذاشت که ناامیدی دشمن در شکست روحیه و وحدت ملت ایران که مرهون خون شهداست، به امید تبدیل شود و آنها را مورد طمع قرار دهد که دوباره به خاک جمهوری اسلامی حمله کنند!

شرایط پذیرش آتش بس

پذیرش آتش بس در هر دو جنگ به نوعی شبیه یکدیگر بود. به طوری که در هر دو موضع جمهوری اسلامی ایران از موضع قدرت و موضع دشمنان از روی ترس و نشانه تسلیم در برابر خواست ملت ایران بود.

در حالی که در هشت سال دفاع مقدس، بعد از عملیات الی بیت‌المقدس، روند پیروزی‌ها به سمت غلبه رزمندگان اسلام بر ارتش بعثی عراق بود. پیروزی‌های چشم‌گیر رزمندگان سپاه اسلام در جبهه‌های حق علیه باطل تا آنجا پیش رفت که حتی در برخی از عملیات‌ها، جمهوری اسلامی ایران با هدف تنبیه متجاوز به خاک عراق ورود پیدا کرد و برخی شهرهای آن مثل فاو را تصرف کرد. همین روند، صدام حسین و متحدانش را مجبور به پذیرش قطعنامه ۵۹۸ و آتش بس کرد.

این وضعیت در دفاع مقدس ۱۲ روزه نیز دیده می‌شود. به طوری که موشک‌های بالستیک فوق پیشرفته جمهوری اسلامی ایران و هدف قرار دادن مناطق و مراکز حساس رژیم، با وجود داشتن هفت لایه پدافندی و آمادگی کامل، ورق جنگ را به نفع جمهوری اسلامی ایران تغییر داد و رژیم با وجود پشتیبانی ناتو و ورود آمریکا در مورد هدف قرار دادن تأسیسات هسته‌ای فردو و نطنز و اصفهان، باز نتوانست بر تحمیل اراده توسط جمهوری اسلامی ایران فائق آید و با ارائه پیشنهاد آتش بس، عملاً به ترک مخاصمه روی آورد. هرچند که این آتش بس موقت بوده و توافقی صورت نگرفته، اما اعلام آتش بس، نوعی قبول شکست از جانب رژیم تلقی می‌گردد.

نقش دیپلماسی در مهار دشمن

در هر دو جنگ، دیپلماسی نقش مهمی در کنار میدان نبرد ایفاء کرد. در جنگ تحمیلی، ایران با دیپلماسی فعال، تلاش کرد حقانیت خود را به جامعه جهانی نشان دهد و از قطعنامه‌های شورای

تحت الشعاع جنگ قرار گرفته بود.

عمق استراتژیک و قدرت بازدارندگی

در جنگ تحمیلی ۸ ساله، جمهوری اسلامی ایران فاقد یک توان نظامی بازدارنده قوی بود و در برابر حملات دشمن مجبور به پاسخگویی در میدان‌های نبرد زمینی با استفاده از فناوری‌هایی چون: تانک، توپخانه و ... بود. اما در جنگ تحمیلی ۱۲ روزه، ایران با تکیه بر توان موشکی و پهپادی خود، به یک قدرت بازدارنده فعال تبدیل شده بود. این توان به ایران اجازه داد تا به جای درگیر شدن در یک جنگ فرسایشی، به صورت دقیق و هدفمند پاسخ داده و معادلات منطقه را تغییر دهد.

از سوی دیگر، یکی از تفاوت‌های عمده در جنگ ۱۲ روزه با جنگ هشت ساله، استفاده از فناوری پیشرفته: پهپادهای انتحاری، موشک‌های بالستیک، سیستم‌های رهگیری پیشرفته (مثل سامانه‌های آمریکایی و اسرائیلی)، استفاده از هواپیماهای فوق پیشرفته F35، جنگ ترکیبی، جنگ سایبری و ... بود که نقش برجسته‌ای در جنگ داشت.

در جنگ ۱۲ روزه رژیم با بهره‌گیری از برتری هوایی، استفاده از پیشرفته‌ترین هواپیماها و پهپادهای رادارگریز، بهره‌گیری از آخرین فناوری‌های هوش مصنوعی، جنگ الکترونیک و سایبری و همچنین پشتیبانی مطلق آمریکا در مقابل پدافند کشورمان قرار گرفت. با این حال در این نبرد صددرصد نابرابر، در حوزه آفند رژیم و پدافند ایران، می‌توان گفت یگان‌های پدافندی ما با تمام بضاعت خود جوانمردانه ایستادند و حماسه غرورآفرینی را خلق کردند. هرچند که در حملات گسترده هوایی و بهره‌گیری از ریزپرنده‌های متخاصم، آسیب‌های متعددی نیز دیدند.

اما تفاوت جالب این دو جنگ اینجاست که در جنگ تحمیلی دهه ۶۰، جمهوری اسلامی در پایین‌ترین سطح فناوری‌های نظامی قرار داشت به طوری که حتی سیم خاردار را از کشورهای دیگر وارد می‌کرد. به تعبیر دیگر به دلیل وابستگی‌های نظامی در دوران طاغوت، بنیه دفاعی کشور، هیچ بود و هرگونه فناوری‌های نظامی از خارج کشور وارد می‌شد.

در جنگ تحمیلی ۸ ساله، جمهوری اسلامی ایران برای تأمین برخی از تسلیحات و قطعات یدکی، به شدت وابسته به بازار سیاه و کشورهای خارجی بود. اما در جنگ ۱۲ روزه، ایران با تکیه بر صنعت دفاعی کاملاً بومی و خودکفا، توانست تمامی نیازهای نظامی خود را به صورت داخلی تأمین کند. این خودکفایی به ایران اجازه داد تا بدون نگرانی از تحریم‌ها یا قطع کمک‌های خارجی، به مقابله با دشمن بپردازد.

این قدرت چیزی نبود جز الطاف باری تعالی و فرماندهی‌های مدبرانه و هوشمند امامین انقلاب اسلامی و به ویژه حضرت آیت الله العظمی امام خامنه‌ای که فناوری‌های دفاعی کشور را در طول سالیان گذشته رشد قابل قبولی دادند. تا جایی که این پیشرفت‌ها همچون خاری در چشم دشمنان قسم خورده انقلاب اسلامی می‌باشد.

الملل ایفاء کرد. از رایزنی‌های فشرده تلفنی وزیر امور خارجه کشورمان با همتایان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای گرفته تا سفرهای فوری دیپلماتیک؛ تلاش شد صدای مظلومیت ملت ایران و حقانیت مواضع کشور به گوش جهانیان رسانده شود. این عملکرد همزمان وزارت امور خارجه و نیروهای میدانی نشان داد که امروز، قدرت نظامی و دیپلماسی مکمل یکدیگرند و ترکیب این دو باعث تثبیت موقعیت ایران در صحنه بین‌المللی شده است (۵).

تفاوت‌های عمده

زمان و مدت جنگ

جنگ ایران و عراق به مدت هشت سال از ۳۱ شهریور ماه ۱۳۵۹ شمسی تا ۲۷ تیر ماه ۱۳۶۷ (۱۹۸۸-۱۹۸۰) و جنگ ۱۲ روزه ایران و اسرائیل به مدت ۱۲ روز از ۲۳ خرداد تا ۳ تیر ماه ۱۴۰۴ (۱۳ ژوئن تا ۲۴ ژوئن ۲۰۲۵) به طول انجامید.

نوع درگیری

جنگ هشت ساله بین ایران و عراق، طولانی‌ترین جنگ کلاسیک قرن بیستم و دومین جنگ طولانی این قرن پس از جنگ ویتنام به حساب می‌آید. با این حال جنگ تحمیلی ۱۲ روزه با وجود تمام عیار بودن آن، پس از جنگ ۶ روزه اعراب و اسرائیل به عنوان یکی از کوتاه‌مدت‌ترین جنگ‌های قرن محسوب می‌شود. در دفاع مقدس ۸ ساله انواع جنگ زمینی، هوایی، دریایی و شیمیایی رقم خورد. دشمن بعثی در جنگ تحمیلی هشت ساله بخش‌های زیادی از شهرهای مرزی غربی کشور را به تصرف خود در آورد، ولی در جنگ ۱۲ روزه جنگ موشکی، سایبری و هوایی؛ بدون نبرد زمینی مستقیم اتفاق افتاد. در واقع می‌توان گفت این نوع جنگ که متأثر از تغییر ماهیت جنگ‌ها در قرن اخیر می‌باشد، نخستین جنگ دور برد بدون زمین در طول تاریخ بوده است.

همچنین از دیگر تفاوت‌های جنگ تحمیلی هشت ساله و جنگ تحمیلی ۱۲ روزه می‌توان به این مسئله اشاره کرد که ما اساساً در جنگ هشت ساله بیش از آنکه از تاکتیک تهاجمی و آفندی استفاده کنیم، در حال دفاع بودیم تا دشمن متجاوز را از مرزهای خود بیرون کنیم، ولی در جنگ ۱۲ روزه بیش از آنکه بر تاکتیک‌های پدافندی تأکید شود، بر آفند و تهاجم‌های موشکی تأکید شد و همین عامل موجب پذیرش آتش بس از سوی دشمن متجاوز گردید.

از دیگر تفاوت‌ها در زمینه نوع درگیری، عدم درگیر کردن جامعه با مسئله جنگ به واسطه آژیر اعلام خطر و رفتن مردم به پناهگاه و عدم پرداختن به مسائل جنگی به صورت گسترده بود. در جنگ ۱۲ روزه بر خلاف دفاع مقدس هشت ساله، تلاش شد تا مردم زندگی عادی خود را داشته باشند و کشور در وضعیت جنگی گسترده قرار نگیرد. عدم تحمیل بار روانی جنگ به جامعه و مقابله با استرس و عادی‌انگاری یکی از نمودهای بارز این جنگ به‌شمار می‌رود که نشان از تغییر ماهیت جنگ‌ها در قرن اخیر می‌باشد. در صورتی که در دفاع مقدس هشت ساله، عملاً تمام مسائل کشور

را به همراه داشت. از نظر اقتصادی، جنگ ۱۲ روزه چیزی نزدیک به ۳۰ تا ۱۰۰ میلیارد دلار برای رژیم هزینه داشت. تخریب زیر ساخت‌های اقتصادی و خدماتی مهم این رژیم همچون شرکت بازان منجر به کمبود انرژی در این رژیم شد. موشک‌های نقطه‌زن جمهوری اسلامی، علاوه بر پالایشگاه حیفا، وزارت برق و دفاع، مقرهای موساد، مرکز فرماندهی ارتش صهیونیستی در بئرالبع، ساختمان بورس الماس، پایگاه راهبردی نیروی هوایی نواتیم، ستاد مرکزی فرماندهی ارتش رژیم در تل آویو، شرکت رافائل و مؤسسه وایزمن و ... را مورد هدف قرار داد و بدین ترتیب موجی از نگرانی‌ها را برای سران و ساکنان سرزمین‌های اشغالی ایجاد کرد تا در نهایت آن‌ها را مجبور به پذیرش آتش‌بس و یا همان توقف جنگ نمود.

میزان جنگ روانی

هرچند در هر دو جنگ، رسانه‌های بین‌المللی با تمرکز بر جنگ روانی و ارائه تصویری منفی از ایران، تلاش کردند افکار عمومی جهان را علیه ایران بسیج کنند، اما میزان حجم و ابزارهای بکارگیری شده در جنگ ۱۲ روزه تفاوت آن را بیش از پیش با جنگ تحمیلی ۸ ساله به اثبات می‌رساند.

در جنگ تحمیلی هشت ساله، رسانه‌ها با بزرگ‌نمایی توان نظامی عراق و کوچک‌نمایی مقاومت ایران و با پخش اعترافات اسیران ایرانی یا ادعای پیروزی‌های نظامی به دنبال تضعیف روحیه مردم بودند.

در جنگ ۱۲ روزه، این روند با شدت بیشتری در فضای مجازی ادامه یافت؛ با انتشار اخبار جعلی، شایعات و پروپاگاندای گسترده، سعی در بی‌اعتبار کردن پاسخ مشروع ایران داشتند.

هرچند که ارتش بعث عراق نیز در دوران دفاع مقدس، از پشتیبانی رسانه‌ای غرب برخوردار بود و جنگ روانی چه در صحنه نبرد و چه در عرصه پشت جبهه‌ها و از طریق رادیوهایی چون رادیو اسرائیل، رایو بی بی سی و مجاهدین خلق (منافقین) وجود داشت، اما در جنگ تحمیلی ۱۲ روزه به دلیل افزایش و رشد غیر قابل تصور رسانه‌ها، جنگ روانی و جنگ شناختی با تمام قوا و با استفاده از ابزارهای روز، مثل: ماهواره و فضای مجازی به اجراء درآمد. رسانه‌های غربی و عبری در حرکتی هماهنگ، ضمن سانسور شدید حملات موشکی ایران به مراکز نظامی و حساس رژیم، نسبت به حملات رژیم به ایران، از تاکتیک برجسته‌سازی استفاده کرده و تلاش نمودند تا روایت پیروزی برای خود دست و پا نمایند. این اقدام که با امید تحت تأثیر قرار دادن مردم ایران صورت گرفت هرچند تا حدودی موفق بود، ولی انسجام ملی شکل گرفته در برابر دشمن، توطئه‌های شوم رسانه‌ای دشمنان را باطل کرد و صحنه نبرد را متفاوت‌تر از گذشته رقم زد.

تعیین تجاوزگر

یکی از تفاوت‌های عمده دفاع مقدس هشت ساله با دفاع مقدس ۱۲ روزه، تعیین تجاوزگر بود. سال‌ها طول کشید تا سازمان ملل، رژیم بعث عراق را به عنوان تجاوزگر جنگ تحمیلی اعلام و

این پیشرفت‌ها موجب شد تا با وجود برتری عده و عده دشمنان ملت ایران از لحاظ تجهیزات و فناوری‌ها، اما قدرت نظامی ایران در برابر دشمن تا به دندان مسلح و برخوردار از تکنولوژی‌های روز دنیا پیروز میدان شد و تاب‌آوری دشمن را زیر ضربات موشک‌های سپاه اسلام به پایین‌ترین حد ممکن رساند و آنان را مجبور به ترک محاصره و آتش‌بس کرد.

در کنار عملکرد موشکی بی‌نظیر ایران در ضربه زدن به رژیم جعلی صهیونیستی، عملکرد پهبادی ایران نیز مورد ستایش قرار گرفت. در میان پهبادهای ایران، پهبادهای آرش ۱ و ۲ ارتش جمهوری اسلامی ایران، پهبادهای شاهد ۱۳۶ هوافضای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی عملکردی فراتر از تصور داشت و بارها توانست از گنبد آهنین و هفت لایه پدافندی دشمن عبور کرده و وارد آسمان رژیم شود.

میزان تلفات و خسارات

میزان تلفات در جنگ هشت ساله، در میان هر دو طرف درگیری حدود یک میلیون کشته بود، ولی در جنگ ۱۲ روزه، تلفات محدود (حدود هزار و ۶۴ نفر برای ایران و تعدادی که آمار دقیق آن توسط رژیم سانسور شده است) و عمدتاً خسارت مادی و عمدتاً به زیر ساخت‌های نظامی دو طرف وارد گردید.

البته درباره کم بودن تلفات رژیم جعلی اسرائیل چهار دلیل وجود داشت که یکی از نشانه‌های تغییر ماهیت این جنگ بود:

- عدم تمایل ایران به گرفتن تلفات انسانی؛
- نوع زیست شهری ساکنان سرزمین‌های اشغالی و رفتن به پناهگاه‌ها؛
- اعلان قبلی مکان‌های مورد حمله موشکی توسط ایران؛
- سانسور شدید آمار تلفات صهیونیست‌ها؛

در جنگ تحمیلی هشت ساله، خسارات فراوانی به زیر ساخت‌های کشور وارد گردید و در میانه جنگ و ورود به جنگ شهرها، تعداد قابل توجهی از منازل مسکونی مردم مورد اصابت موشک‌ها و بمب‌های دشمن بعثی قرار گرفت. اما این خسارات در جنگ ۱۲ روزه متفاوت بود. با وجود اینکه رژیم صهیونیستی در یک عملیات روانی تلاش داشت اعلام کند که با مردم ایران کاری ندارد و علیه آن‌ها اقدامی را نخواهد کرد، ولی بر اساس گزارش‌های رسمی ۸۲۰۰ واحد مسکونی، مورد هدف حمله رژیم غاصب صهیونی قرار گرفت. در این جنگ، تعدادی از پادگان‌های نظامی و امنیتی کشور و برخی ساختمان‌های اداری نیز از آماج حملات رژیم در امان نماند. در دفاع مقدس ۱۲ روزه علاوه بر این‌ها، تأسیسات هسته‌ای فردو، نطنز و اصفهان نیز دچار آسیب شد. هرچند که بر اساس گزارش‌های مختلف داخلی و خارجی سطح تخریب‌ها محدود بوده و برنامه هسته‌ای ایران نابود نشده و نهایتاً تنها چند ماه متوقف شده است.

این جنگ برای رژیم جعلی صهیونیستی نیز خسارات عدیده‌ای

نمود، در حالی که در جنگ تحمیلی با عراق، جمهوری اسلامی ایران بیشتر در موقعیت دفاعی داشت.

- هر دو جنگ، تأثیر عمیقی بر هویت ملی، سیاست خارجی و امنیت ملی ایران گذاشتند.
- دشمن در جنگ ۱۲ روزه از فناوری‌های هوشمند و هوش مصنوعی برای غافل‌گیری و ترورها استفاده کرد که در نوع خود قابل توجه بوده و وجه تمایز این جنگ با جنگ تحمیلی هشت ساله محسوب می‌شود.
- عقب راندن و عقیم ماندن تهاجم ترکیبی دشمن، به خاطر انسجام ملی و مدیریت هوشمندانه و با صلاحیت فرماندهی معظم کل قوا رقم خورد. انسجام ملی نه یک شعار که تکلیفی است که امروز بر دوش تک‌تک افراد جامعه و مسئولان قرار دارد و دشمن چشم امید به بر هم خوردن آن دارد، لذا حفظ انسجام ملی مساوی است با تداوم توقف جنگ.
- لازم به توضیح است وجوه تشابه و تمایز در دو دفاع مقدس ۸ ساله و ۱۲ روزه، بسیار متعدد و گسترده می‌باشد و پرداختن به همه جوانب این دو جنگ، از حوصله این نوشتار مختصر خارج می‌باشد، لذا توصیه می‌شود برای تکمیل بحث از منابع دیگر در این زمینه استفاده لازم صورت گیرد.

تضاد منافع: بدین وسیله نویسنده تصریح می‌نماید که هیچ‌گونه تضاد منافی در مطالعه حاضر وجود ندارد.

منابع

1. Landman T. Issues and methods in comparative politics. 3rd ed. London: Routledge; 2008. doi:10.4324/9780203929780
2. Israel's attacks on Iran hint at a bigger ambition: regime change. Reuters. 2025. [accessed 14 June 2025]. Available from: <https://www.reuters.com/world/middle-east/israels-attacks-iran-hint-bigger-goal-regime-change-2025-06-14/>
3. Imam Khomeini's leadership in the imposed war and the 8-year sacred defense. Tehran: Tasnim;

او را محکوم نماید. دلیل این تأخیر در اعلام متجاوز را باید در اتحاد دو ابرقدرت شرق و غرب در هم‌پیمانی با رژیم بعث عراق و عملیات روانی دشمن در عرصه بین‌الملل جستجو کرد. در آن دوران همه چیز علیه ما بود و صدای آزادی‌خواهی و استقلال‌خواهی ملت ایران، به مردم جهان نرسیده بود.

اما در دفاع مقدس ۱۲ روزه، دنیا فهمید که حق کیست و باطل کدام است؟ شهید کیست و جلاد کدام است؟ لذا مردم بسیاری از کشورهای دنیا علیه تجاوزگری رژیم تروریستی اسرائیل به خیابان‌ها آمدند و خواستار توقف جنگ شدند. سازمان ملل، رژیم صهیونی را محکوم کرد و وضعیت طرف‌های درگیری برای عموم مردم جهان روشن بود (۵).

نتیجه‌گیری

- جنگ ایران و عراق یک جنگ سنتی تمام عیار بود که با جنگ نامحدود، استفاده از سلاح شیمیایی و تلفات گسترده همراه بود. این جنگ بیشتر در مرزها و خاک دو کشور رخ داد. اما جنگ ۱۲ روزه ۲۰۲۵ نشان‌دهنده تحول در نوع جنگ در خاورمیانه بود.
- جنگ موشکی و سایبری دور برد بدون نیروهای زمینی مستقیم، با تمرکز بر تهدید استراتژیک از ویژگی‌های این دو جنگ محسوب می‌شود. در جنگ ۱۲ روزه، ایران برای نخستین بار از خاک خود به اسرائیل حمله گسترده‌ای را آغاز

2025. [accessed 6 Oct 2025]. Available from: <https://tn.ai/3408722>
4. The enemy is the enemy and the war is the war. Tehran: Tasnim; 2025. [accessed 22 Sep 2025]. Available from: <https://tn.ai/3404874>
5. Mirzaei S. Comparative comparison of the 8-year Sacred Defense with the 12-day Sacred Defense. [accessed 15 Sep 2025]. Available from: <https://saeid-mirzaei.ir/?p=4989>